

Драгиша Бојовић

Филозофски факултет, Ниш - Србија

ДРЕВНИ СРПСКИ СТАРЦИ

Апстракт: Рад се бави почецима српског старчества. Посебна пажња је посвећена угледним српским духовницима, који живе крајем XII и током XIII века. Најпознатији су свакако Старац из Уњемира, Симеон, Петар Коришки, Иларион и Доментијан.

Кључне речи: старац, духовни отац, монаштво, манастир.

Духовна институција старчества у новије време заокупља пажњу како шире јавности тако и богослова и историчара цркве. Пажња је углавном усмерена према руском старчеству. Тако и српска *Енциклопедија православља* феномен старчества везује за оптинске старце, уз објашњење „да сама установа старчества није специфично руска, већ је присутна од самог настанка пустињског монаштва и израз је тежње за окупљањем око старијих ревнитеља вере, ради поука и савета, а и због тога што је послушност услов успешног духовног живота.“¹

Овој појави и њеним карактеристикама посебну пажњу је посветио руски научник С. И. Смирнов, чија књига *Духовни отац у древној Источној цркви* представља изузетан допринос познавању ове проблематике.²

Израз старац овај аутор идентификује са појмом духовни отац. У древној Цркви то је руководитељ у подвижништву који егзистира независно од настојатеља, заједничког руководитеља братства. Наравно, постојали су и примери, не ретки, да игуман има и функцију старца односно духовног оца. Забележено је код раних светих отаца и низ других термина који могу бити синоними појму старац: духовни старац, ава, настојатељ, наставник, учитељ, руководитељ и др.³ Термини који су у вези са овим су: духовни син, духовна кћер и духовно чедо. Између духовног оца и чеда постоји природни савез, како мисли св. Василије Велики, али и својеврсни мистични савез, како сматрају св. Јефрем Сирин и св. Теодор Студит. Смирнов закључује да је институт духовног оца, у периоду од IV до почетка IX века представљао истовремено и институт манастирског старчества, а што значи да је старчество првобитна форма института духовног оца.⁴

Своју пуну организацију старчество добија у општежитељним манастирима. У мањим монашким заједницама улогу старца врши игуман, док се у манастирима где има велики број монаха јавља посебна институција старца.

1 *Енциклопедија православља*, књига друга, уредник Димитрије М. Калезић, Београд, 2002, 1372.

2 С. И. Смирнов, *Духовный отец в древней восточной церкви*, Москва, 2003. Прво издање ове књиге појавило се 1906. године.

3 *Исто*, 15.

4 *Исто*, 23.

Што се тиче српског старчества, њему, колико нам је познато, није посвећена нарочита пажња у нашој науци. Нарочито је велика непознаница појава старчества код Срба. Оно свакако припада периоду пре Светога Саве, о чему сведочи појава угледних монаха у његово време, као и пре тога. О томе сведоче древни култови попут Светог Прохора Пчињског и других пустиножитеља. Потврда постојања свести о старчеству Светог Прохора налази се и у чињеници да се његов манастир назива Свети Отац или једноставно само Старац.⁵

Ова институција ће нарочито постати развијена са аутокефалношћу Српске цркве и након Савиног озбиљног организовања српског монаштва на Светој Гори и у Србији. Старчество је нарочито везано за манастир Хиландар, а у Србији за испоснице око Пећи и Дечана, као и за неке друге крајеве (око Раса, Призрена и сл.). Историја Српске цркве је незамислива без историје старчества, без обзира што овој појави наша наука није посветила довољно пажње.

Најпознатији хиландарски старци су свакако познати књижевници Доментијан и Теодосије, који се у хиландарским актима помиње као „старац поп кир Теодосије“. Међу старцима XIV века познати су и: Арсеније, Јоасаф, Теодул, Амфилохије и други. Институционализација улоге старца у Хиландару није везана за Савино време, нити је налазимо у Хиландарском типiku.⁶ Јавља се свакако са растом броја монаха, а најбоље се сагледава кроз краљевске повеље и акте братских сабора. Братски сабор Хиландара имао је следећу структуру: игуман, уз њега манастирска управа, манастирски старци и остали део братства.⁷ Међу старцима су и духовник манастира или башта, као и старци келија и пиргова. Башта, дакле, одговара институцији духовног оца. Баште срећемо у Карејској ћелији или у пирговима као што је, на пример, пирг Светог Василија на мору, где се налазио чувени старац Арсеније, који је био и игуман Манастира Хиландара.⁸ Старац Арсеније је био духовни отац монаху Исаији, који ће такође постати угледни старац. Исаија се замонашио у Манастиру Светог Јоакима у Сарандапору, а након тога одлази у Хиландар, где „нађе некога великог старца просветљене душе због његових многих добродетељи, по имену Арсеније.“⁹ Колики је био углед старца Арсенија, говори и то да се он у житију назива светим. Култови ове двојице старца, Арсенија и Исаије, сматрају се прекинутим култовима.¹⁰ У такве култове се убраја и култ Старца Макарија из Старчеве Горице. У дечанским пустињама подвизавали су се, такође у XIV веку, познати старци Јефрем, Авраам и Спиридон, који је са својим послушником Јаковом провео 30 година у пустињи.¹¹ За Хиландар и Коришку гору везана је делатност чувеног старца Григорија.

5 Василије Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, Београд, 2002, 60.

6 У Студеничком типiku говори се о старцима који учествују у избору игумана. Види: Свети Сава, *Сабрани списи*, Београд, 1986, 92.

7 Види: Владимир Мошин, *Акти братских сабора адрфатима из XIV-XV века*, Богословље, год. XIV, 1939, 232.

8 О овим и другим хиландарским старцима види: Владимир Мошин и Миодраг Ал. Пурковић, *Хиландарски игумани средњег века*, приредила и допунила Мирјана Живојиновић, Београд, 1999.

9 Непознати Светогорац, *Житије старца Исаије*, у: Шест писаца XIV века, приредио Димитрије Богдановић, Београд, 1986, 93.

10 Леонтије Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, Смедерево, 1965, 239.

11 Марко Пећки, *Житије светог патријарха Јефрема*, у: Шест писаца XIV века, 166.

Посебну пажњу овде посвећујемо првим српским старцима, онима који су претходили Светоме Сави или су припадали Савином времену. Најпознатији међу њима су: Старац Симеон, Старац Јоаким, Старац из Уњемира, Старац Петар Коришки, Старац Иларион и Старац Доментијан.

Познато је већ да је монаштво у Србији постојало и пре Светога Саве, а и на самој Светој Гори било је Срба монаха пре него што је на њено тло ступио најмлађи Немањин син. Међу њима је било и угледних стараца, које можемо препознати у једном исказу Стефана Првовенчаног, који се односи на Немањино сазивање сабора против јеретика. Међу позванима су, уз епископа, игумане, монахе и свештенике, и старци: „А овај пречасни свети мој господин, ни мало не задоцнев, одмах призва свога архијереја, по имену Јефтимија, и чрнце с игуманима својима, и часне јереје, и старце и велможе своје, од малог до великог...“¹² Евидентно је да је међу монасима и игуманима било и угледних стараца, без чијег присуства се не може замислити један овако значајан сабор. И Доментијан, када говори о заслугама Стефана Немање, наглашава да су се старци уподобљавали његовој вери и одбрани те вере: „Божјом помоћу окрмљиван и ограђен часним крстом, сабра изгубљену земљу отачаства свога, и кнезове своје умудри премудрошћу вишњег добротора, и старце своје научи да му буду подобни, узашиљући благодарење и хвалу добротору своме Христу, и истреби успомену злославних јеретика по своме отачаству, и насади сваку добру веру да су сви славили Свету Тројицу нераздељну, Оца и Сина и Светога Духа, и сада и уве, и на векове векова, амин.“¹³ У случају и једног и другог цитата треба показати извесну опрезност и допустити могућност да су старци, који се овде помињу, у ствари угледни лаици који имају значајно животно искуство, углед и неку врсту власти односно утицаја.¹⁴ У такве старце спадају и *старци жупљани* који се помињу у једној хрисовуљи краља Стефана Дечанског.¹⁵ Континуитет имена и компетенција досежу до још древнијих времена, о чему сведочи и Константин Порфирогенит, који помиње *старце жупане*.¹⁶

Свест о старчеству Првовенчани показује када свог брата Саву назива авом, што је синоним за старца.¹⁷ У Стефаново време живе и подвизавају се угледни монаси и старци. Један од ретких коме знамо име је *Старац Симеон*. То је онај старац које преписивао рукопис у науци познат као *Вуканово јеванђеље*, а које је, према мишљењу професора Ђорђа Трифуновића, првобитно било намењено Срефану.¹⁸ У запису уз препис Симеон себе назива монахом и старцем: „Пошто су се многи прихватили књиге и повести да чине о истинитим стварима, догоди се и мени вазда грешном и малодушном и горем од свих и недостојним назвати се овим именом, монаха Симеона, да ти изнесем све по реду што учини Владика свих молбом и мољењем од мене грешнога, Симеона старца, када сам био у свету.“¹⁹

12 Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, Београд, 1988, 70.

13 Доментијан, *Житије Светог Симеона*, Београд, 1988, 253.

14 О значењу речи старац види: *Slovník jazyka staroslovenskeho*, 38, Praha, 1985, 160.

15 Синиша Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III Хиландару о спору око међа Крушевске метохије*, Стари српски архив, књ. 3, 2004, 3-17.

16 *Византиски извори за историју народа Југославије*, том II, Посебна издања, књ. CCCXXIII, Византолошки институт, књ. 7, Београд, 1959, 15.

17 Стефан Првовенчани, *наведено дело*, 79.

18 Ђорђе Трифуновић, *Са светогорских извора*, Београд, 2004, 73.

19 Превод Ђорђа Трифуновића у књизи *Са светогорских извора*, стр. 85.

Живот овог старца подсећа на искушења које је имао и Петар Коришки. И он је приморан да остави родбину своју, по речи Господњој: Сваки који остави матер и браћу и остало и за мноштво пође стотруку ће примити живот вечни (слично Матеј, 19,29). И он, као и Петар Коришки, предмет је подсмеха: „И кад сам све смислио, удостојих се да стран будем за свога родитеља и браћу, примајући ружење и прекор и уз све то клеветање од злих људи, а од непријатеља нападе и навале више од свих.“

Претпоставља се да је Симеон припадао општежитељном Манастиру Архангела Михаила, а да се након тога повукао у једну од оближњих пећина. У преписивању јеванђелистара имао је неколико помоћника, који могу бити његови ученици, и као монаси и као писари. Сам Симеон је имао свог учитеља, можда старца, код којег се учио књизи око 1170. године. Ђорђе Трифуновић сматра да његово „писарско образовање проистиче из српске писмености пре великог жупана Стефана Немање. Старац Симеон није усамљен преписивач јеванђеља. Са њим је радило још, вероватно, седам писара. Пећки круг писара, очигледно, морао је имати дубоке корене у писмености која се неговала у рашким крајевима. Област Раса, са значајним средиштем око Петрове цркве и истурена према Византији и Бугарској, била је погодна средина за прихватање византијске цивилизације и словенске писмености.“²⁰

Старац Симеон је сведок владавине српских жупана Стефана Немање и његових синова Вукана и Стефана. Са доста основе се може претпоставити да је учествовао на Немањином сабору против јеретика као један од чрнаца, јереја или стараца.

За почетак 13. века везана је и делатност светогорског *Старца Јоакима*, за кога се претпоставља да је био духовни отац студеничком игуману Спиридону.²¹ Један други извор, Савино писмо овом монаху, показује да је Сава његов учитељ, а познато је да није уобичајено да неко има два духовна оца. Иако нам није познат читав текст писма које је старац Јоаким послао из Свете Горе студеничком игуману, може се претпоставити да је Јоаким помогао Спиридону у састављању једног зборника од руских изворних и преведених дела. Уз дозу великог опреза, нудимо и могућност да је старац Јоаким могао бити један од оних српских монаха који је отишао на Свету Гору пре Светога Саве и који је добро познавао руско књижевно и рукописно наслеђе. Наравно, не отпада могућност да је реч, ипак, о руском светогорском монаху.

Времену старца Симеона и Јоакима припада и *Старац из Уњемира*, коме наша наука није посветила нарочиту пажњу вероватно и из разлога што о њему имамо врло мало података. Све што замо о њему налази се у Теодосијевом *Житију светог Петра Коришког*. Више села Уњемира, у којем је рођен Петар Коришки, постојала је манастирска црква Светог апостола Петра. Ту је живео неки старац који је замонашио Петра по изласку из очеве дома. Неко време је Петар живео у колиби поред манастира, имајући свакако за духовног руководиоца поменутог старца. Познато је да је и пре замонашења овај познати подвижник живео монашки. Сасвим је вероватно да је и у то време његов духовни отац био овај старац. Такође је сасвим извесно да се Петар учио светим књигама управо овде. Ругање родитеља и околине је допринело да он буде још више уз свог старца, у оближњем манастиру: „А он као дете безлобно не одговараше и насмешив се ништа не рече, него још више на учење

²⁰ Ђорђе Трифуновић, *Ка почецима српске писмености*, Београд, 2001, 82.

²¹ Ђорђе Трифуновић, *Стара српска књижевност*, треће проширено издање, Београд, 2009, 312.

приону, и чешће у цркви постећи него код куће пребиваше.²² Црква поменута у Теодосијевом житију је црква Светог Петра, која се налази на узвишењу Петровица изнад села. Ако се прихвати хронологија живота светог Петра Коришког, по којој је он умро крајем 12. или на самом почетку 13. века, онда време у коме је живео Старац из Уњемира, као и старину саме цркве, треба померити дубоко у 12. век.

У значајне српске старце убрајамо и Петра Коришког, који је углавном живео као анахорета, али је пред крај живота имао своје ученике. Старцем га у неколико наврата назива и Теодосије Хиландарац, свакако не због Петрових година, већ због духовног угледа. Новопридошле монахе Петар је учио испосничком живљењу, али је и даље остао сам у својој пећини. Тако је и преподобни Макарије Велики имао ученике који су живели у засебним келијама. Дешавало се и да старац живи са својим учеником а да не зна његово име.²³ Ево шта Теодосије каже о односу старца Петра и његових ученика: „Неки богољубиви иноци сазнадоше за њега те дођоше и замолише га да их прими, како би се од њега испосничком научили живљењу. А он, предвиђајући свој скори ка Богу одлазак, не хтеде им одрећи. Прими их и одреди им да се настане у пештерама испод друге стене, прекопута његове.“²⁴ Поред тога учио их је ономе у чему је нарочито био искусан – да се бесовских напада не плаше. Иноци су у њему видели старца који је у Коришкој пустињи као анђео поживео. Из овог примера видимо да старчество није везано само за општежитељне манастире, већ и за келиотски начин живота, те можемо рећи да је Петар у позним годинама свог живота био старац-келиот.

Међу ученицима Светога Саве, уз Доментијана, Арсенија и Спиридона, један од најпознатијих је *Старац Иларион*. Доментијан га у житијима назива само поп Иларије, док код Теодосије уз његово име иду атрибути *старац* и *ава*.²⁵ Доментијан га не назива старцем, јер обојица припадају ученицима Светога Саве, иако је Доментијан био нешто млађи од Илариона и живео је најмање петнаестак година после Илариона.²⁶ Оба Савина биографа говоре о мисији оца Илариона у Србији. Наиме, Стефан Првовенчани је молио Саву да поново дође у Србију, јер је миро Светог Симеона престало да точи. Сава тада шаље свог ученика, написавши писмо Стефану и молебну посланицу Светоме Симеону. Веома је занимљив однос овог старца према Стефану, у коме не препознајемо само Стефанове врлине, већ у Илариону и особине истинског светогорског старца: „Дошавши заједно до часнога и светог манастира у коме је гроб преподобнога, Стефан се одлучи да са игуманом и са свима иноцима целу ноћ стоји у цркви. Зачуди се старац пустињак свеноћноме и недреманоме стојању, сузама и умиљењу самодршца световњака, а стидео се у савести и осуђивао себе, сматрајући себе јадним и погинулим: - Ја у пустињи, рече, постећи не стекох толико умиљење колико овај у свету ратујући!“²⁷ Теодосије на

22 *Житије светог Петра Коришког*, у: Теодосије, *Житија*, Београд, 1988, 267.

23 С. И. Смирнов, *наведено дело*, 26.

24 *Исто*, 283.

25 Име овог монаха познато је у две варијанте: Иларион и Иларије. Сматрамо да је прво име аутентично, док је друго понарођено. О овом питању види: Владимир Мошин, *Повеља Светог Саве манастиру Светог Николе у Врањини*, Споменица поводом осамстотогодишњице рођења 1175-1975, Београд, 1977.

26 Зетски епископ Неофит који је наследио Илариона могао је постати епископ око 1250. године. Види: Марија Јанковић, *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд, 1985, 134.

27 *Житије Светога Саве*, у: Теодосије, *Житија*, 191.

неколико места помиње овог Савиног ученика и назива га: *часни и преподобни старац Иларије монах, ава Иларије јеромонах, старац пустињак, старац ава Иларије јеромонах и старац ава Иларион*. Иако се изрази старац и ава могу сматрати синонимима, њихова истовремена употреба уз име оца Илариона није никакав плеоназам, већ израз Теодосијеве жеље да што верније представни духовни углед Савиног ученика.

Сам Свети Сава ће оца Илариона поставити за првог зетског епископа. Има мишљења да је истовремено био и администратор Хумске епархије.²⁸ Он је и ктитор Манастира Светог Николе на острву Врањини и организатор монашког живота у Епархији и самом манастиру. На његовој гробној плочи у Манастиру Врањина није сачувана година упокојења. Ако је већ почетком 13. века био јеромонах и угледни старац, то значи да је старији од свог хиландарског сабрата Доментијана, који је, за разлику од Илариона, дочекао у животу седму деценију 13. века. Међу Савиним ученицима је било и оних који су могли бити старији од Светог Саве, а то су, вероватно, они монаси или властелини који су пошли са њим на Свету Гору или они српски монаси које је он већ затекао тамо.

Један из последње генерације Савиних ученика је Доментијан. С правом га можемо назвати старцем иако се у изворима он нигде тако не назива. Чак и евидентне чињенице о његовом старчеству засењене су његовим примарним представљањем као књижевника. У једној општој тенденцији српске науке о књижевности запоставља се исконски призив наших писаца и из тог призива израсла монашка философија односно поглед на свет. Зато се може поставити питање: да ли се Доментијан нашао у светогорским испосницама и пирговима зато што је књижевник или зато што је био старац и духовник? Не запостављајући наравно значај његовог књижевног дела и чињеницу да су оба житија настала ван Хиландара, склони смо да тврдимо да је „богоумни Доментијан“ кренуо у Карејску испосницу призиван зовом Псалтира и потребом манастира Хиландара да у њој буду најугледнији монаси овога братства. Ако је и имао привилегију писања, она је проистекла из његовог духовног подвига, који се заснивао и на поштовању једног и другог типика, Хиландарског и Карејског. Из тих разлога га налазимо и у Пиргу Преображења Спасова, где ће се, у записима његовог ученика Теодора Граматика уз *Шестоднев Јована Егзарха*, на најлепши могући начин препознати црте Доментијана као духовног оца односно старца.

У првом запису имамо неколико драгоцених информација. У исти духовни ранг Теодор Граматик ставља, називајући их преподобним оцима, светогорског прота Арсенија, хиландарског игумана Јевстатија и јеромонаха Доментијана.²⁹ Поред тога уз Доментијаново има стоји да је тада био „духовник свега братства Хиландарске лавре“. Дакле, био је старац и то најугледнији међу старцима његова времена. То је, истовремено, доказ да се већ у 13. веку, међу Хиландарцима јавља институција старца, као духовник читавог братства, уз институцију игумана.

У другом запису, већ на почетку, понављају се неки подаци. Доментијан се опет назива преподобни, али сада и богоумни. Каже се да је хиландарски духовник, потенцира се да је богољубац и књигољубац. Он је и чедољубац, јер љуби духовно чедо своје, Теодора Граматика, спашавајући га прогона и гнева светогорског прота. А

28 Владимир Мошин, *Повеља Светог Саве манастиру Светог Николе у Врањини*, 112.

29 Ово *преподобног оца* уз Доментијаново име превучено је црвеним мастилом. Ђорђе Трифуновић сматра да је то могао урадити сам Доментијан, „јер је сматрао да је то прејака ознака за њега“. Види: Ђорђе Трифуновић, *Са светогорских извора*, 93.

овај, исказујући љубав према свом старцу, чак 14 пута у делу овог записа користи израз *отац мој*. То је апсолутни одраз љубави сина према оцу, одраз оне познате мистичне везе између духовника и духовног чеда:

„А ја, спан, кад сам дошао на Свету Гору и једну годину провео, пронађе ме овај *христољубиви отац мој* (подвлачења, Д.Б.) и разуме од мене да свете књиге знам преписивати и у Господу се договорисмо како то да буде, ако Господ хоће.

У те дане подиже се гоњење спана од прота и од Светогораца. И изгнаше многе са Свете Горе и мене заједно са њима. И изиђох у Солунски град и тамо проведох пола године. А *отац мој блажени*, непрестано горећи Духом Светим, не напусти жељу срца својега и дошавши, изведе ме из Солунског града и својом богоразумношћу уведе ме опет у Свету Гору.

И име Господње призвавши, у Господу почесмо ове књиге. И када сам их исписао до половине, завидљивац ђаво уложи у срце неком мом противнику. Пошто сам био оклеветан код прота, многе посланике послаше *оцу моме* за мене. И, ваистину, *добри отац и чедољубац* не хтеде ме пустити самог да не будем озлобљен ни казне да не примим, као и остали. И када је дошао празник Успења свете Богородице, *отац мој*, узевши ме, оде у сабор светих отаца. И нађосмо прота веома гневна и жестоко наоштрена оним непријатељима мојим. Кад је упитао *оца мојега* за мене, прот много растужи *оца мојега* због мене. И господ Бог бејаше са *оцем мојим* и не даде проту да га до краја озлоби. Док сам стајао и гледао на лице тужно *оца мојега*, с великом жалашћу уздрхтах – да ми се, оци и браћо, верујте ми, чинило као да сам на Другом доласку и да чекам којом ћу казном осуђен бити. Но, милосрђем Божијим и молитвама *оца мојега*, сачува ме Бог од свих казни које је прот изрекао мени. Ипак, коначно ми би пресуђено да ме опет протерају са Свете Горе. И ту ме не остави *отац мој*, већ ме отпрати у метох хиландарски. Господом вођен и молитвама *оца мојега* храњен, заврших и другу половину. И *отац мој* својега благослова не лиши ме и сав мој труд испуни. А *оца мојега* Бог да не лиши своје милости овде и у бесконачне векове. Амин, амин, амин.“³⁰

Из овог драгоценог записа сазнајемо, у ствари, да је Доментијан био башта хиландарски. Овај Савин ученик заузима ону позицију у манастирском братству, одмах иза игумана, какву ће заузимати и познати духовници након њега, међу којима су неки поменути на почетку овога рада. Имајући за старца Саву, он је деценијама стицао велико духовно искуство, уз онога који није био само први српски архиепископ, већ и духовни отац многим монасима. Овде се том димензијом Савине личности нисмо посебно бавили. Да напоменемо само да њега *авом* назива и брат Стефан у *Житију Светог Симеона*. Сам Доментијан, пишући Савино житије, пред собом има непрестано лик, не само српског архиепископа, већ и великог подвижника и старца.

Овим се не исцрпљује листа древних српских старца. Такву улогу су имали свакако и јеромонах Методије, први игуман хиландарски, затим Спиридон, студенички игуман након Светога Саве и многи непознати монаси. На жалост, о већини немамо довољно података. И они о којима смо у овом раду говорили представљени су само делимично. Сабрани на једном месту и посматрани у хронолошком низу, они пружају импресивну слику великих духовних достигнућа српског монаштва у 12. и 13. веку. Реч је о великим ревнитељима вере, који су остали узор српском монаштву до данашњих дана. И данашњи српски старци, својим подвигом и ревнитељством, чувају успомену на угледне правоверне српске старце.

30 Превод Ђорђа Трифуновић у књизи *Са светогорских извора*, 107.

Извори

- Свети Сава, *Сабрани списи*, Београд, 1986.
Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, Београд, 1988.
Доментијан, *Житије Светог Саве и Светог Симеона*, Београд, 1988.
Теодосије, *Житија*, Београд, 1988.
Шест писаца XIV века, приредио Димитрије Богдановић, Београд, 1986.

Литература

- Византиски извори за историју народа Југославије*, том II, Посебна издања, књ. CCCXXIII, Византолошки институт, књ. 7, Београд, 1959.
Енциклопедија православља, књига друга, уредник Димитрије М. Калезић, Београд, 2002.
Јанковић, Марија, *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд, 1985.
Марковић, Василије, *Православно монаштво и манастири у средњевековној Србији*, Београд, 2002.
Мишић, Синиша, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III Хиландару о спору око међа Крушевске метохије*, Стари српски архив, књ. 3, 2004.
Мошин, Владимир, *Акти братских саборао адрфатима из XIV-XV века*, Богословље, год. XIV, 1939.
Мошин, Владимир, *Повеља Светог Саве манастиру Светог Николе у Врањини*, Споменица поводом осамстотогодишњице рођења 1175-1975, Београд, 1977.
Мошин, Владимир и Миодраг Ал. Пурковић, *Хиландарски игумани средњег века*, приредила и допунила Мирјана Живојиновић, Београд, 1999.
Павловић, Леонтије, *Култови лица код Срба и Македонаца*, Смедерево, 1965.
Смирнов, С. И., *Духовный отец в древней восточной церкви*, Москва, 2003.
Трифуновић, Ђорђе, *Ка почецима српске писмености*, Београд, 2001.
Трифуновић, Ђорђе, *Са светогорских извора*, Београд, 2004.
Трифуновић, Ђорђе, *Стара српска књижевност*, треће проширено издање, Београд, 2009.

Dragiša Bojović

THE OLD SERBIAN ASCETICS (STARETS)

The essay deals with the beginnings of specifically Orthodox spiritual institution of Starets- an elder ascetic that serves as spiritual leader for younger monks. Special attention is dedicated to those who lived at the end of the 12th and during the 13th century. The most important are Starets from Unjemir, Simeon, Peter of Korisha, Ilarion and Domentian. Viewed chronologically, they present an impressive picture of the great achievements of the Serbian monasticism of the aforementioned period. They became exemplary ascetics for the Serbian monks until the present day.

Key words: Starets, spiritual father, monasticism, monastery.

